

PROFESOR DR JAKUB MOWSZOWICZ

W roku 1971, w życiu Tęgo uczonego zbiegają się trzy jubileuszowe rocznice: 45-lecie działalności dydaktycznej, organizacyjnej i społecznej, 40-lecie pracy naukowej oraz 70-lecie urodzin.

Jakub Mowszowicz urodził się 5 XII 1901 r. w Wilnie. Do szkoły średniej uczęszczał w Wilnie, gdzie w Państwowym Gimnazjum typu matematyczno-przyrodniczego im. A. Mickiewicza uzyskał w r. 1923 świadectwo dojrzałości. Po czym wstępuje na Wydział Matematyczno-Przyrodniczy Uniwersytetu Wileńskiego im. Stefana Batorego.

Szczególne zamiłowania botaniczne przejawiał już w gimnazjum, a podczas studiów na uniwersytecie zamiłowania te rozwinęły się w pasję Jego życia.

Już jako student III roku rozpoczął pracę naukową w Zakładzie Botaniki Ogólnej, pod kierunkiem wybitnego nauczyciela i mistrza prof. dra Piotra Wiśniewskiego. Z dziedziny systematyki i geografii roślin kształcił się u znakomitego mikologa prof. dra Józefa Trzebińskiego. Poza studiami botanicznymi interesuje się również geografją pod kierunkiem prof. dra Mieczysława Limanowskiego i prof. dra Bronisława Rydzewskiego.

W roku 1931 uzyskuje stopień magistra w zakresie botaniki oraz składa egzaminy uzupełniające, wchodzące w zakres magisterium z geografii.

Za pracę magisterską pt. *Trawy i turzycowate Wileńszczyzny* uzyskuje nagrodę Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

Z Zakładem Botaniki Ogólnej Uniwersytetu Wileńskiego związany jest przez 15 lat w okresie 1925—1939, publikując w tym czasie wiele prac naukowych, a od momentu uzyskania dyplomu doktora nauk ścisłych (1936), mianowany został asystentem wolontariuszem, tegoż Zakładu. Pełnił równocześnie funkcje Kustosza

Muzeum Botanicznego oraz współpracował z Muzeum Przyrodniczym, a także z Komitetem Ochrony Przyrody w Wilnie. W latach tych ciągle badał i opracowywał florę Wileńszczyzny i Nowogródziny, tak roślinności naczyniowej, jak również grzybów, porostów i mszaków.

Prowadził także wiele wycieczek studenckich oraz wzbogacał nowymi eksponatami z terenu Uniwersytecki Ogród Botaniczny.

Równocześnie zmuszony był pracować zarobkowo, ucząc młodzież w szkolnictwie powszechnym, w Gimnazjum Prywatnym oraz w świetlicach szkolnych (w roku 1934 uzyskał dyplom nauczyciela szkół średnich).

Od roku 1940 do 1941 pracuje jako asystent w Katedrze Systematyki Roślin Uniwersytetu Wileńskiego, okres ten przerywa napaść Niemiec hitlerowskich.

Lata 1941—43 spędza w nieludzkich warunkach getta wileńskiego, gdzie został przesiedlony wraz z rodziną. Mimo doznawanych prześladowań, upokorzeń i ciężkiej pracy fizycznej, od pierwszych dni pobytu w getcie pracuje w zakonspirowanym szkolnictwie podstawowym i średnim. W tym okresie w okropnych okolicznościach ginie cała Jego rodzina, a w przeddzień ostatecznej likwidacji getta udaje Mu się zbiec w aryjską dzielnicę miasta, gdzie przez 10 miesięcy, aż do wyzwolenia, ukrywają Go z narażeniem życia koleżanki ze studiów uniwersyteckich.

Po utracie całej swej rodziny, po przeżytej gehennie, poświęca się bez reszty nauce, która stała się celem Jego życia.

W roku 1944 wraca do pracy w Uniwersytecie Wileńskim, gdzie został mianowany docentem i Kierownikiem Katedry Geobotaniki. Powierzono Mu również Kierownictwo Ogródu Botanicznego w Wilnie.

Nominacje te zatwierdza w 1945 r. Wyższa Komisja Dyplomowa Wszelkiego Komitetu do Spraw Szkół Wyższych WSRR, nadając Mu jednocześnie tytuł docenta geobotaniki.

W tym okresie intensywnych prac organizacyjnych, gromadzi również i opracowuje wiele dalszych materiałów dotyczących flory Wileńszczyzny, które ostatecznie ukazują się drukiem w 10 lat później, już na gruncie Łódzkim, dokąd w roku 1945 przybywa w ramach repatriacji.

Od tegoż roku rozpoczyna się 25-letni okres nadzwyczaj intensywnej i efektywnej pracy w Uniwersytecie Łódzkim i w innych placówkach naukowych i społecznych Ziemi Łódzkiej.

Działalność dydaktyczno-naukową rozpoczyna w Katedrze Botaniki Lekarskiej Wydziału Farmaceutycznego Uniwersytetu Łódzkiego, w charakterze zastępcy Profesora, a od 1 V 1946 r. zostaje Kierownikiem Zakładu Systematyki i Geografii Roślin Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego UŁ.

Tegoż roku, z ramienia Ministerstwa Oświaty wyjeżdża na roczny pobyt do Francji, do Stacji Fitosocjologicznej SIGMA, kierowanej przez prof. dra J. Braun-Blanqueta.

Po powrocie z Francji zaczyna od podstaw organizować powierzony Mu Zakład Systematyki i Geografii Roślin, zaczynając dosłownie od jednego nieumeblowanego

pokoju, mieszczącego się przy ul. Narutowicza 68. Wówczas to kierownik i zarazem jedyny pracownik tejże placówki botanicznej, rzuca się w wir wszelkiej pracy, z niewymiernym poświęceniem, samozaparciem i zapałem, organizując i gromadząc elementarne wyposażenie Zakładu, w postaci pierwszych szaf, stołów, krzeseł, pierwszego mikroskopu i kilku książek, pierwszych arkuszy zielnikowych i materiałów dydaktycznych, które sam zbierał i zwoził z terenu.

Jednoosobowo prowadzi wszystkie wykłady i ćwiczenia, studenckie wycieczki terenowe, Sam sprawdza zeszyty ćwiczeniowe oraz przyjmuje kolokwia i egzaminy. Jednocześnie zakłada podręczny ogródek botaniczny oraz przystępuje do kształcenia pierwszego personelu technicznego.

Ten ogrom nieustannej, wytężonej pracy organizacyjnej i dydaktycznej, w trudnych warunkach nowopowstającej uczelni, można było podjąć jednoosobowo tylko w założeniu Mickiewiczowskiego hasła „Mierz siły na zamiary“, które to hasło przez wszystkie lata pracy, było siłą wiodącą profesora Mowszowicza.

Niezależnie od powyższych trudów, już w r. 1947 odbyła się na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UŁ, habilitacja doktora Jakuba Mowszowicza, na podstawie rozprawy pt. *Conspectus Florae Vilnensis*, której głównym referentem był prof. dr Bolesław Hryniewiecki. Po rozprawie tej doktor habilitowany Jakub Mowszowicz zatwierdzony został docentem systematyki i geografii roślin, a w roku 1948 otrzymał nominację na profesora nadzwyczajnego.

W miarę czasu kierowany przez prof. Jakuba Mowszowicza Zakład Systematyki i Geografii Roślin UŁ wzbogaca się w coraz większe i lepsze wyposażenia materialne i dydaktyczne, zaczyna też pracować w nim pierwsza wykształcona kadra naukowo-dydaktyczna. Profesor Mowszowicz w dalszym ciągu jednak, przez szereg długich lat, dźwiga na swych barkach bardzo duże obowiązki dydaktyczne, gdyż poza zajęciami na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UŁ, prowadził również wykłady na Wydziale Farmacji UŁ oraz w Wyższej Szkole Pedagogicznej i w Wyższej Szkole Gospodarstwa Wiejskiego w Łodzi.

W roku 1950 Katedra Systematyki i Geografii Roślin UŁ przenosi się do nieco obszerniejszego lokalu, kilkupokojowego, przy ul. Nowotki 18, gdzie przez kilkanaście lat obficie wzbogacane są zielnik i biblioteka katedry, wzrasta liczba pracowników naukowo-dydaktycznych, tam też założony został wzorowy podręczny ogródek botaniczny. Mury katedry opuszczają coraz liczniejsze szeregi magistrów, a w wyniku nieustannej, efektywnej pracy naukowo-dydaktycznej Kierownika Katedry, przychodzi w roku 1958, zasłużona nominacja na profesora zwyczajnego.

Wreszcie, w roku 1968 katedra przenosi się do nowoczesnego, obszernego i funkcjonalnego lokalu, w nowym gmachu Biologii UŁ, przy ul. Nowopółdniowej 16, tu też cała kadra znajduje optymalne warunki pracy.

Patrząc obecnie wstecz, z perspektywy 25-lat istnienia naszej placówki, trudno jest zrozumieć, zwłaszcza młodszym pracownikom, trudy pierwszych pionierskich lat i docenić w całości ogrom pracy, którą wniósł nasz Drogi Profesor, twórca tej placówki i Nauczyciel jej dzisiejszych pracowników.

Obecnie ośrodek nasz, noszący od reorganizacji 1970 r. nazwę Zakładu Botaniki Instytutu Botaniki i Zoologii UŁ, liczy 20 pracowników, w tym: 3 pracowników samodzielnych (profesor zwyczajny i dwóch docentów doktorów habilitowanych), 1 starszy wykładowca, 5 adiunktów, 7 asystentów naukowo-dydaktycznych i 4 asystentów technicznych. W najbliższym czasie odbędą się trzy następne przewody habilitacyjne oraz kilka doktoratów.

W ośrodku naszym, w okresie lat 1945—1970, a więc w ciągu 25 lat kierownictwa naukowo-dydaktycznego profesora Mowszowicza, wykształcono prawie 250 magistrów, powstało imponujące Herbarium liczące około 200 000 arkuszy zielnikowych, a w bibliotece Zakładu zgromadzono około 6000 pozycji książek oraz kilka tysięcy egzemplarzy czasopism.

Profesor Jakub Mowszowicz jest autorem ponad 450 publikacji obejmujących szereg działów botaniki, jak: systematykę, florystykę, fitosocjologię, ochronę przyrody, dendrologię, rośliny lecznicze, trujące i użytkowe, teratologię, zmienność gatunków i inne. Pisał ponadto o historii botaniki polskiej, o działalności polskich botaników, poruszał dziedziny metodyki biologii, popularyzował zagadnienia botaniki i przyrody dla nauczycieli szkół średnich i podstawowych, wydawał również i publikuje w dalszym ciągu podręczniki, klucze systematyczne i skrypty dla młodzieży akademickiej.

Nie sposób cytować w krótkim artykule wszystkie cenne pozycje Profesora, z tych ważniejszych wymienić należy opracowania monograficzne: przegląd całej flory Wileńszczyzny *Conspectus Florae Vilmensis* (Cz. I, II, III) przegląd flory naczyniowej województwa łódzkiego *Conspectus Florae Lodziensis* Cz. I, (Część II w opracowaniu); *Rośliny wodne krajowe, Pospolite rośliny naczyniowe Polski, Krajowe chwasty polne i ogrodowe, Krajowe rośliny trujące, Krajowe rośliny lecznicze, Systematyka roślin leczniczych* (dwie ostatnie pozycje ze współautorami). Następne cenne pozycje to: *Flora i zespoły roślinne Gór Ponarskich i ich najbliższych okolic, Zarys zagadnień fizjograficzno-florystycznych woj. łódzkiego, Parki Łodzi, Zieleń Łodzi* (dwie ostatnie pozycje ze współautorami, ostatnia nieopublikowana), szereg rezerwatów leśnych (ze współautorami): *Rezerwat modrzewia polskiego Trębaczew, Rezerwat lipy szerokolistnej w uroczysku Dębowiec, Zespoły roślinne uroczyska Żądłowice* oraz wiele innych wartościowych publikacji z różnych dziedzin, często o charakterze praktycznym.

Ze skryptów wydanych przez Profesora, a tak cennych dla młodzieży akademickiej wymienić należy: *Systematyka roślin* Cz. I, *Rośliny niższe* (1951) Cz. II, *Rośliny wyższe* (1952), *Przewodnik do ćwiczeń z systematyki roślin* (ze współautorem), *Systematyka roślin* (wyd. I, 1968; wyd. II, 1969; wyd. III, 1970).

Poza działalnością naukowo-dydaktyczną profesor Mowszowicz bardzo intensywnie włączał się w prace organizacyjne Uniwersytetu Łódzkiego. Od pierwszych lat pracy powierzano Mu różne funkcje uczelniane i wydziałowe, budowanej od podstaw Uczelni. Uczestniczył w wielu komisjach kwalifikacyjnych, rekrutacyjnych i innych. Organizuje i uruchamia (z polecenia Ministra), Wydział Biologii i Nauk

o Ziemi, w 1955 r. zostaje z nominacji prodziekanem tegoż Wydziału, a w latach 1956—1958 prodziekanem z wyboru. W następnych latach 1958—1962 został dwukrotnie wybrany dziekanem, pełniąc tę zaszczytną funkcję przez dwie kolejne kadencje.

Działalność profesora Jakuba Mowszowicza obejmuje nie tylko naszą uczelnię, lecz promieniuje od wielu lat i na inne ośrodki naukowe kraju. Ogółem był On dotychczas: promotorem 12 prac doktorskich, recenzentem 10 prac habilitacyjnych, superrecenzentem 4 prac habilitacyjnych, opiniodawcą 18 wniosków na profesora nadzwyczajnego i 7 wniosków na profesora zwyczajnego.

Ponadto działa efektywnie w towarzystwach naukowych: od kilkunastu lat jest czynnym członkiem Łódzkiego Towarzystwa Naukowego, Przewodniczącym Łódzkiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Botanicznego oraz członkiem Łódzkiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, w dwu ostatnich towarzystwach wygłasza liczne odczyty naukowo-popularyzacyjne.

Od 1959 r. jest przewodniczącym Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Przyrody, gdzie prowadzi szeroką akcję ochroniarską.

Od 1966 r. powołany zostaje na członka Komitetu Botanicznego Wydziału II Nauk Biologicznych PAN oraz staje się członkiem Komisji Zespołu Historii Botaniki Zakładu Historii i Techniki PAN.

Ponadto od wielu lat prof. Jakub Mowszowicz jest silnie związany czynną działalnością z Miastem Łodzią i z regionem Łódzkim. Przede wszystkim należy tu wymienić serdeczny kontakt z nauczycielstwem szkół średnich i podstawowych Łodzi i województwa, dla których Profesor wygłasza częste odczyty z dziedziny botaniki i dydaktyki botanicznej, a nierzadko służy pomocą i wypożycza materiały dydaktyczne. Z porad i konsultacji korzystają również leśnicy oraz także placówki, jak: Centralny Instytut Rolnictwa, Stacja Ochrony Roślin przy Prezydium WRN w Łodzi, Miejski Komitet Planowania Gospodarczego w Łodzi, Główny Instytut Włókiennictwa, Centralne Laboratorium Roszenia i Kotonizacji, Związek Samopomocy Chłopskiej, Zarząd Pracowniczych Ogródków Działkowych i inne, jest też utrzymywana ścisła i bardzo efektywna współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Przyrody mgr inż. Romanem Balutą.

W zakończeniu niechże mi wolno będzie wymienić niektóre nagrody i odznaczenia, tak słusznie przyznane Naszemu Drogiemu Nauczycielowi. Nagrody Ministra Szkolnictwa Wyższego: w 1954 r. — za duży wkład pracy organizacyjnej w organach kolegialnych UŁ oraz za zacieśnianie współpracy z nauczycielstwem szkół średnich; a w latach 1964 i w 1969 nagrody indywidualne stopnia II i stopnia I, za szczególne osiągnięcia w dziedzinach dydaktyczno-wychowawczych, w organizacji procesu dydaktycznego oraz za prace związane z kształceniem młodej kadry naukowej. Nagrody Rektora UŁ w latach: 1957, 1959, 1960, 1963, 1965, 1967, za wybitne osiągnięcia naukowe i dydaktyczne oraz za pracę organizacyjną. Ponadto w roku 1961 laureat nagrody Województwa Łódzkiego, za całokształt osiągnięć naukowych. Odznaczenia profesora Jakuba Mowszowicza: w r. 1955 — Medal 10-lecia Polski

Ludowej, w r. 1958 — Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, w r. 1963 — Odznaka Honorowa m. Łodzi oraz w latach 1964—1970: Złota Odznaka Związku Nauczycielstwa Polskiego, Złota Odznaka Honorowa Ligi Ochrony Przyrody, Odznaka Tysiąclecia oraz Złota Odznaka UŁ z okazji 25-lecia Uczelni.

Powyższe fakty, będące przecież bardzo skrótowym odzwierciedleniem dotychczasowych zasług w zakresie działalności naukowej, dydaktycznej, organizacyjnej i społecznej profesora zwyczajnego doktora habilitowanego Jakuba Mowszowicza, wielkiego humanisty, człowieka niezwyklej dobroci i szczególnej życzliwości dla ludzi, zamieszcza w imieniu wdzięcznych uczniów, jedna spośród ich grona.

Zakład Botaniki Instytutu Botaniki i Zoologii Uniwersytetu Łódzkiego

HALINA RUTOWICZ